

مطالعه تطبیقی وصیت اموال دیجیتالی در حقوق ایالات متحده آمریکا، کانادا و ایران

بدیع فتحی^۱، سید مهدی دادمرزی^۲، مهدی ناصری دولت آبادی^۳

۱. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی، دانشگاه قم، قم، ایران

۲. استادیار دانشکده حقوق، دانشگاه قم، قم، ایران

۳. دانشجوی دکتری حقوق خصوصی دانشگاه عدالت، تهران، ایران

پذیرش: ۱۳۹۶/۰۴/۲۶

دریافت: ۱۳۹۵/۰۴/۰۸

چکیده

اموال دیجیتالی شامل ایمیل‌ها، وبلاگ‌ها، شبکه‌های اجتماعی، فیلم و عکس دیجیتالی، بازی‌های رایانه‌ای، ای‌بوک‌ها، پول‌های الکترونیکی، نام دامنه و ... روز به روز اهمیت بیشتری می‌یابند. این اموال رقیب جدی اموال مادی هستند که بجز ارزش عاطفی گاه میلیون‌ها دلار ارزش اقتصادی دارند. استفاده رو به فزاینده از این اموال این پرسش را مطرح می‌کند که پس از مرگ استفاده‌کننده، چه بر سر این اموال می‌آید؟ آیا قابل وصیت هستند؟ در غیاب قانونگذاری چگونه باید رفتار کرد؟ در فقدان قانونگذاری، دو نظریه در پاسخ به این پرسش‌ها مطرح شده است. یک نظریه ریشه در حقوق قراردادهای دارد که برابر آن قرارداد میان استفاده‌کنندگان از خدمات اموال دیجیتالی و ارائه‌دهندگان آن باید مد نظر قرار گیرد و نظریه دیگر ریشه در حقوق اموال و مالکیت دارد بر این باور است که این اموال همانند اموال مادی بعد از مرگ به ورثه و موصی‌له منتقل می‌شود. به نظر می‌رسد این اموال با لحاظ مسائل حاکم بر آن همچون حفظ حریم خصوصی اشخاص قابل انتقال بعد از مرگ هستند و در بسیاری از قراردادهایی که میان استفاده‌کنندگان از این اموال و ارائه‌دهندگان آن منعقد

می‌شود و شرط عدم انتقال اموال بعد از مرگ را در آن گنجانده‌اند مخالف مصالح جامعه و نظم عمومی است.

واژگان کلیدی: وصیت، اموال دیجیتال، مالکیت غیرملکوس.

۱. مقدمه

اموال دیجیتالی گروه جدیدی از اموالند که حاصل دنیای اینترنت هستند و با توجه به استفاده دم‌افزون از اینترنت به نحو چشمگیری روبه افزایشند. این اموال در بسیاری از حوزه‌ها رقیب جدی برای جایگزینی اموال مادی هستند. برخی از این اموال برای نسل‌های آینده یک فرد ارزش تاریخی و عاطفی خواهند داشت. بسیاری از ایمیل‌ها ممکن است ارزش اقتصادی زیادی نداشته باشند اما این به معنای نفی ارزش اقتصادی آن‌ها نیست. ایمیل‌های افراد مشهور ممکن است به راحتی به ارزش بالایی قیمتگذاری شوند. کتاب‌ها، فیلم‌ها و عکس‌های دیجیتالی ارزش اقتصادی فراوانی دارند. نام دامنه‌ها که یک نوع از اموال دیجیتال هستند ممکن است میلیون‌ها دلار ارزش داشته باشند. بنا بر بررسی‌ها در سال ۲۰۱۱ متوسط اموال دیجیتالی هر آمریکایی بنا به باور دارندگان آن‌ها ۵۴۷۲۲ دلار است (... ..). اقتصاددانان از ظهور پول‌های دیجیتالی دارای اعتبار جهانی در آینده خبر می‌دهند که بعد از دلار دومین وجه رایج میان جهانیان خواهد بود (... ..). حتی اگر اموال دیجیتالی هیچ ارزش اقتصادی نداشته باشند (که چنین نیست) آن‌ها ارزش‌های عاطفی فراوانی برای خانواده و دوستان متوفی دارند (... ..). بنابراین باید اطمینان یافت که این اموال قابل انتقال به ورثه یا موصی‌له هستند (... ..).

در این پژوهش ما پس از تعریف اموال دیجیتالی و تئوری‌های حاکم بر آن به قابلیت وصایت یا وصیت نسبت به اموال دیجیتالی و تعهدات و اختیارات وصی و

موصی‌له در اموال دیجیتالی می‌پردازیم و با توجه به این که هنوز قانونگذاری در نظام‌های حقوقی در این باره صورت نگرفته است و تنها برخی فدرال‌های آمریکا قانونگذاری در این باره کرده‌اند، اشاره ای به قوانین مصوب درخصوص وصیت اموال دیجیتالی خواهیم داشت.

۲. تعریف اموال دیجیتالی

بزرگ‌ترین پرسشی که تاکنون به آن پاسخ داده نشده این است که منظور از اموال دیجیتالی چیست؟ (.....)
.....
دیجیتالی است وجود ندارد).
.....
(...
عکس‌های دیجیتالی، نرم‌افزارها، ویدئوها و حساب‌های کاربری آنلاین می-
شود).....
.....
(.....)

اصطلاح اموال دیجیتالی^۱ در جاهای مختلف استعمال می‌شود و معانی متفاوتی از آن مراد می‌شود. در یک تعریف مضیق می‌توان گفت که اموال دیجیتالی شامل هر چیز یا متن یا وسیله ارتباطی است که در یک منبع دوگانه طراحی شده که متضمن حق استفاده از آن باشد).....
(.....
در معنایی گسترده‌تر شامل تمامی متصرفات الکترونیکی^۲ که شخصی ممکن است داشته باشد می‌گردد، مانند ایمیل،

۱.....

۲.....

عکس، ویدئو، توئیت، متن، آهنگ، کتاب‌های الکترونیکی،^۱ و حساب کاربری‌های آنلاین نظیر، فیس بوک و ... (.....).

این اموال به دو شیوه قابل دسترسی هستند: یا از طریق فیزیکی و انتقال آن‌ها بر روی هارد^۲ و یا با اتصال آنلاین از طریق رمز کاربری و گذر واژه.^۳ از حساب‌های کاربری مالی (همانند موبایل بانک‌ها) دقیقاً نمی‌توان به‌عنوان اموال دیجیتالی یاد کرد؛ زیرا پولی که از طریق آن‌ها جابه‌جا می‌شود پول مادی است، نه پول دیجیتالی (.....).

ایالت میشیگان آمریکا در تاریخ ۲۹ مارس ۲۰۱۶ قانون راجع به دسترسی به اموال دیجیتالی را تصویب کرد که از تاریخ ۲۷ ژوئن ۲۰۱۶ (معادل ۱۳۹۵/۴/۷ خورشیدی) لازم‌الاجرا خواهد شد. در بخش دوم بند ۱ در تعریف اموال دیجیتالی آمده است که عبارت است از «مدرک دیجیتالی که کاربر نسبت به آن حق یا منفعتی دارد...». همچنین در بند ۱۰ بخش دو قانون پیشنهادی کمیسیون یکسان‌سازی حقوق آمریکا با نام قانون دسترسی متولی به اموال دیجیتالی، دقیقاً مشابه همین تعریف آورده شده است (.....).

در توضیح این تعریف گفته شده است که شامل اموال کنونی دیجیتالی و اموالی که در آینده به وجود می‌آید می‌شود و نیز شامل هر گونه اطلاعات ذخیره شده الکترونیکی همانند اطلاعات ذخیره شده روی رایانه یا دیگر وسایل دیجیتالی و مطالب بارگذاری شده روی وبسایت‌ها و حقوق ناشی از مالکیت دیجیتالی می‌شود و نیز شامل هر یادداشتی می‌گردد که در فهرست یا محتوای وسایل ارتباطی الکترونیکی است (.....).

۱.....

۲.....

۳.....

۳. حقوق قابل اعمال بر اموال

برای فهم نحوه اداره اموال دیجیتالی بعد از مرگ، نخست باید حقوق مختلف قانونی را که قابل اعمال بر اموال است شناسایی کرد:

- ۱- مالکیت ملموس: در مالکیت ملموس، مالک می‌تواند اموال را به طور فیزیکی و با دست جابه‌جا کند؛ مانند: موبایل، تبلت، هارد، فلش‌ها و ...
- ۲- مالکیت غیرملموس: در این‌جا مالک دارای حق مالکیت است، اما به طور کلی نمی‌تواند آن را به صورت فیزیکی و ملموس جلوه دهد؛ مانند: ایمیل و نام دامنه. در هر دو نوع اموال یاد شده، مالک می‌تواند تمام تصرفات را داشته باشد و این حقوق پس از مرگ به نماینده‌ای که متوفی معین کرده است منتقل می‌شود (.....). ضوابط ارث تقسیم می‌شود (.....).

۴. تئوری‌های حاکم بر اموال دیجیتالی (مالکیت غیرملموس)

در حقوق آمریکا و کانادا دو تئوری برای انتقال اموال دیجیتالی و حفظ حریم خصوصی بعد از مرگ دارندگان اموال دیجیتالی ارائه شده است. نخستین تئوری، ریشه در حقوق قراردادهای و تئوری دوم، ریشه در حقوق اموال و مالکیت مادی دارد (.....). پذیرش هر یک از این دو تئوری، محدوده وظایف و اختیارات وصی و موصی‌له را در وصیت اموال دیجیتالی تحت تأثیر قرار می‌دهد. تئوری قرارداد، بر تحلیل شروط قراردادی تأکید دارد که کاربر در هنگام استفاده از خدمات، قبول کرده است و قائلین با استفاده از آن شروط می‌خواهند قلمرو حقوق حریم خصوصی بعد از مرگ را مشخص کنند؛ در حالی که تئوری مالکیت در پی این

۱.....

۲.....

است که مشخص کند آیا با اموال دیجیتالی کاربر باید رفتاری مشابه اموال مادی صورت گیرد یا خیر؟ ادعا شده است که این دو معیار به اندازه کافی از حق حریم خصوصی افراد بعد از مرگ حمایت نمی‌کنند و باید از حقوق خطاها^۱ نیز کمک گرفت. (.....)

یکی از راه‌های حمایت از حقوق حریم خصوصی دیجیتالی بعد از مرگ، از طریق قرارداد است. برای نمونه، هنگامی که شخصی یک حساب کاربری در شبکه‌های اجتماعی باز می‌کند، ارائه‌دهندگان خدمات دارای شروطی هستند که کاربر باید موافقت خود را با شروط ارائه‌دهندگان خدمات اعلام کند. تا بتواند به آن خدمت دسترسی داشته باشد و با موافقت وی قرارداد منعقد می‌شود که این قرارداد الزام‌آور است. این تئوری مورد ایرادهای متعددی قرار گرفته و گفته شده است از آنجا که پیش‌نویس این قراردادها توسط شرکت‌های ارائه‌دهنده خدمات نگارش می‌شود معمولاً این قراردادها به سود آنها است و لذا تئوری قرارداد نمی‌تواند حمایت لازم را از حقوق دیجیتالی و نیز حریم خصوصی اشخاص بعد از مرگ در فضای دیجیتالی فراهم کند. (.....). همچنین تنها ۷ درصد مردم این شرایط را به طور کامل می‌خوانند؛ زیرا مطالعه برخی از این پیش‌نویس‌ها ۲۰۰ تا ۲۵۰ ساعت هم وقت می‌گیرد (.....). گفته می‌شود کاربران نمی‌توانند وصیتی خلاف شروطی که پذیرفته‌اند داشته باشند؛ زیرا با آگاهی این شروط را پذیرفته‌اند) (.....)

.....). در حالی که کاربران توان مخالفت با این شروط را ندارند و اگر گزینه موافقم را تأیید نکنند نمی‌توانند به خدمات موردنظر دسترسی پیدا کنند. یکی دیگر از انتقادهای وارد بر تئوری قراردادها در اموال دیجیتالی در نظر نگرفتن جامعه توسط ارائه‌کنندگان این خدمات در قراردادهای الحاقی آنان است که این امر به طور

کلی مخالف نظم عمومی است. (.....). با این همه این قراردادها
عموماً در دادگاه مورد حمایت قرار می‌گیرند. (.....)
.....
..... (.... -...)

یک دیدگاه دیگر در مورد حقوق دیجیتال که وصیت اموال دیجیتال و نیز حق
حفظ حریم خصوصی نیز متأثر از آن به شمار می‌آید، نظریه رفتار مشابه اموال
مادی با اموال دیجیتال است؛ یعنی حاکم کردن قواعد حقوق اموال مادی بر اموال
دیجیتال. به نظر می‌رسد ارتباط قانونی بین اموال مادی و اموال دیجیتال مبهم است
و در عمل نیز دادگاه‌ها به آن کمتر توجه می‌کنند. برای نمونه، در روزهای ابتدایی
جنگ علیه تروریسم در افغانستان، خانواده یک تفنگدار دریایی ۲۰ ساله آمریکایی که
فرزند آن‌ها در جنگ کشته شده بود از یاهو درخواست کردند تا برای یاد و خاطره
فرزندشان، به ایمیل وی دسترسی داشته باشند؛ اما یاهو به این جهت که یکی از
شرایط هنگام باز کردن حساب کاربری ایمیل این است که رمز عبور قابل انتقال به
هیچ کس نیست، از پذیرش این درخواست سر باز زد. (.....).
این دیدگاه صرفنظر از مبهم بودن، دارای این ایراد اساسی است که حاکم کردن
قواعد حاکم بر مالکیت مادی بر مالکیت دیجیتال موجب انتقال این اموال به
خویشاوندان می‌شود؛ در حالی که به جهت پاره‌ای ملاحظات همچون حفظ حریم
خصوصی اشخاص بعد از مرگ، ممکن است این امر، مطلوب و مقصود متوفی نبوده
باشد (.....).

در فقدان قانونگذاری که تقریباً در همه کشورها درخصوص حقوق اموال
دیجیتال وجود دارد برخی پیشنهاد داده‌اند تا هنگام قانونگذاری خاص در این باره
موضوع را از طریق قواعد عقد و دیعه حل کنند. با این توضیح که کاربران، اطلاعات
خود را نزد ارائه‌دهندگان خدمات اینترنتی در هنگام درخواست خدمتی خاص به
ودیعه می‌گذارند و ودیعه‌گذار مالک این اطلاعات است و پس از مرگ، مالکیت این

اموال (اطلاعات) باید به ذینفعان متوفی مسترد شود) (..... .. (...). اما این امر، مخالف حق حفظ حریم خصوصی می‌باشد. به همین جهت قائلین به این نظر گفته‌اند که نخست باید دادگاه نظر دهد که آیا این اموال دیجیتالی به ذینفعان رد شود یا خیر؟ به نظر می‌رسد گسترش قواعد عقد ودیعه، مشکل است و نیز این پرسش قابل طرح است که آیا اطلاعات داده شده به ارائه‌دهندگان خدمات مشمول عقد ودیعه می‌شود و یا خیر ظاهراً پذیرش شمول آن مشکل است، زیرا ارائه‌دهندگان خدمات، با توجه به قواعد حاکم بر ودیعه می‌توانند شرط عدم مسئولیت در صورت از بین رفتن اطلاعات و حفظ و نگهداری اصل و نسخه پشتیبانی اطلاعات را در قرارداد بگنجانند؛ چنان‌که برخی ارائه‌دهندگان شرایط ارائه خدمات، خود چنین شرطی را در شرایط پذیرش خدمات گنجانده‌اند. در حقوق ایران نیز تاکنون در میان دکترین بحثی در این باره صورت نگرفته است؛ اما به نظر می‌رسد قواعد عقد ودیعه از این جهت که اصل بر امانت مستودع می‌گذارد، نمی‌تواند تعهدات ارائه‌دهندگان این‌گونه خدمات را در برگیرد و لذا به طور کلی حاکم کردن تئوری قرارداد از آن جهت که بیش‌تر حمایت از ارائه‌دهندگان خدمات می‌کند، نباید به استقبال آن رفت و با لحاظ مواردی که حریم خصوصی اشخاص مطرح است حاکم کردن تئوری رفتار مشابه با اموال مادی با مصالح اجتماعی و نیز منافع فردی استفاده‌کننده سازگاری بیش‌تری دارد.

۵. گذری بر پرونده‌های جریان‌ساز انتقال حقوق اموال دیجیتالی

موضوع اموال دیجیتال، موضوع کهنه‌ای در دنیای حقوق نیست و برخی از حساسیت‌های آن به چند سال قبل بر می‌گردد.

در پرونده جاستین الورس^۱ (یک تفنگدار نیروی دریایی آمریکا که در جنگ عراق در سال ۲۰۰۴ کشته شد) شرکت یاهو از درخواست پدر او برای دسترسی به حساب

1..... ..

کاربری ایمیل فرزندش سر باز زد. خانواده وی در دادگاه میثیگان^۱ دعوا مطرح کردند و دادگاه دستور داد که محتوای ایمیل‌ها مرور شود؛ ولی اجازه دسترسی دائم و نیز دسترسی به اسم کاربری و رمز عبور وی را نداد. (.....)

همچنین در موضوعی مشابه کارن ویلیامز^۲ که پسرش در تصادف موتورسیکلت در سال ۲۰۰۵ فوت کرده بود دعوایی در سال ۲۰۰۵ علیه فیس بوک مطرح کرد که دادگاه اجازه دسترسی محدودی به ویلیامز برای دسترسی به حساب کاربری فرزندش داد (.....).

پس از این دو دعوا و در پاسخ به آن‌ها، برخی قانونگذاران ایالتی در آمریکا، قوانین مرتبط با حقوق اموال دیجیتال را به تصویب رساندند که هرچند درخصوص قلمرو و حیطه شمول متفاوت هستند اما عموماً مقرر می‌دارند که وصی اجازه دسترسی به اموال دیجیتالی مانند حساب‌های کاربری شبکه‌های اجتماعی را دارد. در آمریکا هنوز قانونی در دولت فدرال به این منظور تصویب نشده است؛ اما کمیسیون یکسان‌سازی حقوق آمریکا پیش‌نویس قانون پیشنهادی با نام قانون متحدالشکل دسترسی متولی به اموال دیجیتالی (۲۰۱۵)^۳ را ارائه کرده است. این قانون پیشنهادی به همراه یادداشت‌هایی در زیر هر ماده یکی از منابع مرجع درخصوص اموال دیجیتالی خواهد بود (.....).

..... گفته شده است در کانادا تاکنون قانونی در این باره تاکنون سال تدوین نشده است اما در برخی ایالت‌ها مانند بریتیش کلمبیا مقرراتی تصویب شده که به آن خواهیم پرداخت.

۱.....

۲.....

۳.....

.....

همچنین در سال ۲۰۱۲ به نحو گسترده‌ای در اخبار منتشر شد که بروس ویلیس^۱ هنرپیشه بنام آمریکایی علیه ای تیونز^۲ ادعا مطرح کرده است؛ زیرا وی حق دریافت گسترده موزیک خود را از ای تیونز به دخترش واگذار کرده است. هرچند بعداً معلوم شد این داستان صحت نداشته است اما موضوع ارائه خدمات مشابه آی تیونز در دنیای اموال دیجیتال را برجسته کرد؛ با این توضیح که برنامه‌ای تیونز اپل به کاربرها مجوز محدود برای دسترسی به محتوای آن‌ها به روش‌های مخصوصی می‌دهد. برای مثال، آی تیونز به یک کاربر اجازه می‌دهد تا در یک زمان از پنج وسیله مجاز و تعریف شده توسط آی تیونز، محتوا را دانلود کند و به هر وسیله اجازه می‌دهد که حداکثر تا پنج حساب کاربری متفاوت در طول عمر دستگاه داشته باشد. در آمریکا گفته می‌شود که این مجوزها «حق شخصی» هستند که با فوت صاحب آن از بین می‌روند؛ یعنی در واقع، قید مباشرت در استفاده از آن‌ها وجود دارد و هیچ قانونی برای ادامه استفاده از آن محتوا توسط وراثت یا موصی له وجود ندارد؛ یعنی می‌توان گفت قابلیت وصیت برای بعد از مرگ در این موارد وجود ندارد. در صورتی که فوت صاحب حق، به سرویس‌دهنده این خدمات اعلام نشده باشد صادرکننده مجوز می‌تواند خود رأساً نسبت به حذف آن حساب کاربری اقدام کند. در قوانین برخی کشورها برای اشخاصی که بدون مجوز از این خدمات استفاده کنند جرم‌انگاری شده است. برای نمونه این موضوع در ماده ۳۴۲،۱ قانون مجازات کانادا جرم‌انگاری شده است (... ..).

۶. وصیت اموال دیجیتالی در برخی قانونگذاری‌ها

در آمریکا هنوز دولت فدرال قانونی درخصوص ارث یا وصیت اموال دیجیتالی نگذرانده است. با این همه در پی پرونده‌هایی که در محاکم آمریکا مطرح شد ۱۹ ایالت

۱... ..

۲... ..

تاکنون در این باره قانون گذارنده‌اند. نخستین ایالتی که در این باره قانون تصویب کرد ایالت کانتیکت است که در تاریخ ۲۴ ژوئن ۲۰۰۵ قانونی به شماره ۱۳۶-۰۵ را گذراند که از یک اکتبر ۲۰۰۵ تاکنون اجرا می‌شود. این قانون به وصی یا موصی‌له اجازه می‌دهد به حساب کاربری ایمیل دسترسی داشته باشند؛ مشروط به ارائه گواهی فوت و ارائه وصیتنامه. این قانون تنها درخصوص حساب کاربری ایمیل اشخاصی است که در تاریخ فوت در آن ایالت ساکن بوده‌اند و سایر اموال موضوع مالکیت دیجیتالی را در بر نمی‌گیرد (بخش یک بند ۱ و ۲) (.....)

مشابه این قانون در ایالت ایندیانا در یک جولای سال ۲۰۰۷ (با شماره کد ۲۰۰۷، ۰۲۱۲) ۱۳-۱-۲۹ لازم‌الاجرا شد با این تفاوت که بجز دسترسی به ایمیل، دسترسی به وبلاگ‌ها، حساب کاربری میکرو بلاگ‌ها و دسترسی به پیام‌های کوتاه و شبکه‌های اجتماعی را، مشروط به ارائه وصیتنامه و گواهی فوت، امکانپذیر می‌داند.

در قانون ایالت ایداهو) که از یک جولای ۲۰۱۱ تاکنون لازم‌الاجرا است موارد مشمول همانند قانون ایالت اوهایو است با این تفاوت که تصریح شده است دادگاه و موصی می‌تواند این دسترسی را محدود کنند) (.....)

در ایران قوانین حاکم بر مالکیت فکری در این باره ساکت است و حتی در لایحه حمایت از مالکیت فکری نیز که اکنون در مجلس شورای اسلامی در حال بررسی است نسبت به موضوع غفلت صورت گرفته است. (بنگرید. لایحه حمایت از مالکیت فکری، اعلام وصول در جلسه علنی شماره ۲۷۹، تاریخ ۱۳۹۳/۱۰/۱۷، شماره ثبت ۵۴۱).

۷. وصایت دیجیتالی

همان‌طور که پیش‌تر گفته شد، هنوز در دنیا کشوری قانون جامعی در مورد اموال دیجیتالی به تصویب نرسانده است و پس از پرونده‌هایی چند در یک دهه اخیر در

آمریکا برخی ایالت‌های آمریکا مبادرت به قانونگذاری کرده‌اند و بسیاری از آن‌ها نیز لایحه این امر را تدوین کرده‌اند و در حال فرایند قانونگذاری هستند و به نظر می‌رسد به‌زودی نیز دولت‌هایی مانند آمریکا و کانادا در این باره قانونگذاری کنند. عموم قانونگذاران ایالتی که در این باره قانونگذاری کرده‌اند اموال دیجیتالی را به‌عنوان مال قابل وصیت دانسته‌اند؛ یعنی متوفی می‌تواند تعیین کند که پس از مرگش این اموال به چه کسی برسد. اما موضوع قابل توجه این است که امروزه درخصوص اداره اموال دیجیتالی، روش‌های جدیدی بروز کرده است که می‌توان از آن به‌عنوان وصایت دیجیتالی یاد کرد. برای نمونه، در سال ۲۰۱۳ گوگل از قابلیت "مدیر حساب غیر فعال"^۲ پرده‌برداری کرد. این قابلیت به کاربران اجازه می‌دهد که اموال دیجیتالی خود مانند ایمیل، عکس‌ها، کانتکت‌ها و ... را بعد از مرگشان اداره کنند. در حقیقت اشخاص می‌توانند به گوگل اعلام دارند که اموال دیجیتالی آن‌ها بعد از مدت مشخصی از عدم فعالیت (پیش‌فرض این برنامه ۳ ماه است) از روی گوگل حذف شود یا به کاربران مشخصی که توسط کاربر متوفی مشخص شده است ارسال شود. شخصی که این اموال را دریافت می‌کند نمی‌تواند به حساب کاربری کاربر دسترسی پیدا کند، اما به داده‌ها می‌تواند دسترسی داشته باشد.

در توضیح این موضوع گفته شده است که اگر فراهم‌کنندگان این سرویس یا مشابه آن، در طول زمان، سرویس را تکمیل و به‌روزرسانی کنند، اجازه دارند مشکلات و مزاحمت‌هایی را که ناشی از این سرویس در گذشته نسبت به وصی، موصی‌له یا دیگران بوده حل کنند (... ..).

همین‌طور سرویس‌های آنلاین متعددی وجود دارند که به کاربران اجازه می‌دهند اطلاعات مهمی همچون فایل‌ها، گذرواژه‌ها و دستورالعمل‌ها ذخیره شوند و به محض

1.....

2.....

۳.....

۴.....

فوت صاحبان آن، برای اشخاصی که از قبل معین کرده‌اند و به اطلاع آن‌ها رسانده‌اند ارسال گردند. در همه این موارد، گویی وصایتی در عرصه دیجیتال توسط هوش مصنوعی به اجرا درمی‌آید.

در بند یک بخش ۱۵ قانون ایالت میشیگان این نوع وصیت مفهوماً و نه اسماً به رسمیت شناخته شده‌اند (.....).
همچنین در بند «الف» بخش چارم قانون پیشنهادی متحدالشکل دسترسی به اموال دیجیتالی کمیسیون یکسان‌سازی حقوق آمریکا اجازه وصایت از طریق سرویس آنلاین به رسمیت شناخته شده است. در توضیح این بند گفته شده است که در مقام تعارض میان وصایت مندرج در سرویس آنلاین و وصیتنامه مکتوب، وصایت مندرج در سرویس آنلاین مقدم خواهد بود (.....).

گفته شده است که حقوق حاکم بر اموال دیجیتالی هنوز در حال توسعه است و اداره دیجیتالی آن‌ها بعد از مرگ، نهادهایی مانند وصایت سنتی را به چالش جدی کشیده است (.....).

۸. اختیارات وصی یا موصی‌له در خصوص اموال دیجیتالی

بخش ۱۴۲ قانون وراثت و ماترک و وصیت کانادا مقرر می‌دارد: نماینده شخصی متوفی، تمامی اختیاراتی را که متوفی در زمان حیات بر روی اموال خودش داشت دارد، مگر آن‌که قانون یا وصیتنامه به نحو دیگری مقرر کرده باشند. در غالب موارد، این قاعده کلی قدرت قانونی لازم را به موصی‌له یا وصی می‌دهد. با این همه، در مواردی که اموال دیجیتالی مورد وقف قرار گرفته‌اند اختیارات وسیع یا مخصوص در حوزه اموال دیجیتالی نیازمند تصریح کتبی است (.....).
در بخش یک لایحه اموال دیجیتالی ایالت نبراسکا آمریکا گفته شده است که نماینده متوفی تمامی اختیاراتی را که مالک اموال دیجیتالی نسبت به اموال خود داشته، دارا

خواهد بود مگر آن‌که به موجب دستور دادگاه یا وصیتنامه محدود شده باشد و این اختیارات؛ اجرا کردن، تصمیم نسبت به ادامه یا پایان بخشیدن حساب کاربری متوفی بر روی هریک از شبکه‌های اجتماعی، وب‌سایت، میکرو بلاگینگ، سیستم پیامک کوتاه وب سایت یا ایمیل وب سایت را شامل می‌شود.

در لایحه ایالت نیوجرسی نیز مشابه حکم یاد شده در ماده یک دیده می‌شود (..... در بند (چ) بخش ۱۵ قانون پیشنهادی کمیسیون یکسان‌سازی حقوق آمریکا بستن حساب کاربری متوفی مشروط به مواردی همچون ارائه درخواست الکترونیکی یا کتبی و ارائه گواهی فوت و دلایل اثبات تعلق حساب کاربری به متوفی است) (.....).

۹. تعهدات موصی‌له یا وصی در خصوص اموال دیجیتالی

یکی از مهم‌ترین تعهدات موصی‌له یا وصی این است که باید حریم خصوصی مالک اولیه دیجیتالی را رعایت کند. همچنین ارائه‌دهندگان خدمات الکترونیکی مجاز نیستند دسترسی به حساب کاربری متوفی را فراهم آورند و آن‌ها نیز مکلف به رعایت حریم خصوصی متوفی هستند.

برابر بخش ۳ قانون حمایت از اطلاعات شخصی^۱ ایالت بریتیش کلمبیا کانادا، نماینده تعیین شده متوفی^۲ می‌تواند حقوق متوفی را برابر قانون به اجرا درآورد یا رضایت بدهد یا از دادن رضایت نسبت به اطلاعات شخصی متوفی برابر قانون سر باز زند. چنانچه شخصی توسط متوفی تعیین نشده باشد نزدیک‌ترین خویشاوند متوفی دارای چنین حقی خواهد بود. همچنین برابر بخش ۳ قانون یاد شده، نماینده متوفی تمامی اختیارات لازم برای به اجرا گذاشتن حق حریم خصوصی متوفی را دارد

1.....

2.....

و در این راه، متعهد به انجام تمامی اقدامات لازم است. در بخش ۲۹ قانون تفسیر بریتیش کلمبیا اعلام شده است که منظور از نماینده شخصی متوفی، موصی یا مباشر امور و اموال او^۱ است. در بند ۱۸ بخش دوم قانون پیشنهادی کمیسیون یکسان‌سازی حقوق آمریکا در خصوص دسترسی متولی به اموال دیجیتالی، تعریف نماینده شخصی ارائه‌کننده گسترده‌تر است و شامل وصی یا موصی‌له، مدیر ترکه و مدیر ویژه ترکه یا هر شخصی است که به موجب قانون ایالتی عمل مشابهی انجام می‌دهد (.....).

در بند یک بخش ۱۵ قانون میشیگان و بند «الف» بخش ۱۵ قانون پیشنهادی کمیسیون یکسان‌سازی آمریکا در خصوص وظایف نماینده متوفی در اداره اموال دیجیتالی چنین آمده است: «وظایف قانونی که نماینده برای اداره اموال مادی باید به کار گیرد و در خصوص اموال دیجیتالی هم اعمال می‌شود، شامل الف) وظیفه مراقبت، ب) وظیفه صداقت، و پ) وظیفه رازداری است (.....).

همچنین موصی‌له وظیفه دارد امور ترکه و اموال را به نفع ذینفعان به‌درستی اجرا و هدایت کند. تکالیف عمومی وصی در هر دو کشور آمریکا و کانادا شامل موارد زیر می‌شود:

- ۱- تحریر ترکه^۲ اموال دیجیتالی متوفی.
- ۲- به دست آوردن دسترسی به رمز عبور و ... با لحاظ جوانب امنیتی.
- ۳- گرفتن نسخه پشتیبانی^۳ در جایی که ممکن و مناسب است.
- ۴- در اختیار گذاشتن لیست اموال^۴ به منظور استفاده ذینفعان.

1.....
2.....
3.....
4.....

۵- تقویم اموال دیجیتالی: اموال دیجیتالی ارزش مالی قابل تعیین برای زمان کنونی و آینده را دارند و برای گواهی انحصار ورثه و برای گزارش حساب باید تقویم شوند.

۶- تعیین آیت‌های احساسی و خصوصی متوفی: این امر به جهت این است که ممکن است در وصیتنامه یا برابر قانون، اموالی که مرتبط با احساسات و عاطفه متوفی است به اشخاص خاصی منتقل شود.

۷- حفاظت از اطلاعات شخصی.

۸- تعیین تعهدات و مسؤولیت‌های متوفی نسبت به اموال.

۹- بستن حساب کاربری‌هایی که دیگر به آن‌ها نیازی نیست (.....)

سایر موارد در زیر تعهد نسبت به هریک از اموال دیجیتالی ذکر می‌شود.

۱۰. تعهدات وصی نسبت به هریک از پدیده‌های موضوع اموال

دیجیتالی

افزون بر مواردی که به طور کلی گفته شد، وصی نسبت به هریک از اموال دیجیتالی وظایف خاصی نیز دارد. در حقیقت، طبیعت برخی از آن‌ها امور و اقدامات خاصی را می‌طلبد (.....).

۱۰-۱. ایمیل

دسترسی وصی به ایمیل متوفی دارای ارجحیت و اولویت است؛ زیرا اطلاعات مهمی درخصوص مخاطبین متوفی، اموال و مسؤولیت‌ها و دیگر اطلاعات مهم در اختیار وصی می‌گذارد.

ممکن است متوفی در جی میل^۱ برنامه «مدیر حساب غیر فعال» را برای بعد از مرگ فعال کرده باشد که شرح آن در گذشته بیان شد. در صورتی که چنین برنامه‌ای توسط متوفی فعال نشده باشد فرایند پر پیچ و خمی برای دسترسی وصی به محتوای ایمیل وجود دارد؛ اما در یاهو وضع متفاوت است و حساب کاربری و محتوای ایمیل بعد از مرگ قابل انتقال نیست و امکان دسترسی به رمز عبور یا دسترسی به محتوا وجود ندارد و به محض فوت، یاهو حساب کاربری را می‌بندد و بر حسب درخواست، محتوایی را که مسلماً به متوفی تعلق داشته باشد حذف می‌کند.

در مایکروسافت هات میل^۲ قابلیت «نسبت بلافاصله^۳» وجود دارد که محتوایی همانند ایمیل‌ها و نشانی کتاب‌ها پس از ارائه معرفی‌نامه معتبر از متوفی قابل دسترسی است که هرچند دسترسی مستقیم به وصی یا موصی‌له نمی‌دهد، اما به درخواست آن‌ها حساب کاربری متوفی را می‌بندد. وصی یا موصی‌له باید در مهلت ۹ ماه اقدامات لازم را انجام دهد وگرنه مایکروسافت عموماً حساب کاربری را بعد از ۹ ماه غیرفعال بودن، حذف می‌کند. در ایران در قوانین و مقررات فعلی و نیز لایحه حمایت از مالکیت فکری بحثی درخصوص واگذاری و انتقال اکانت میل‌ها وجود ندارد؛ هرچند محتوای آن‌ها می‌تواند مشمول تعریف اثر مورد حمایت قرار گیرد.

۱۰-۲. کتاب‌های الکترونیکی^۴

بسیاری از ای‌بوک‌ها بر مبنای این‌که غیر قابل انتقال هستند مجوز دسترسی به آن‌ها صادر شده است. برای مثال، در شروط کینل^۵ آمازون به صراحت گفته شده است که «به شما اجازه دسترسی به محتوای کینل داده شده است ولی محتوا به شما فروخته

1.
2.
3.
4.
5.

نشده است»؛ بنابراین کاربر نمی‌تواند محتوای کتاب الکترونیکی را بفروشد یا توزیع یا واگذار کند.

ای‌بوک‌ها معمولاً در قسمت خوانندگان الکترونیکی^۱ ذخیره می‌شوند که ممکن است بدون رمز عبور باشند و لذا می‌توانند به دیگری منتقل شوند که این امر برخلاف توافق در هنگام توافق اجازه و دسترسی به ای‌بوک است (.....). در ایران در لایحه حمایت از مالکیت فکری در بند یک ماده ۲ ای‌بوک‌ها مشمول حمایت قرار گرفته‌اند و برابر ماده ۱۳ حقوق معنوی پدیدآورنده قابل انتقال نیست؛ اما اعمال آن به ترتیب با وصی یا ورثه و در صورت نبود این دو با دولت خواهد بود (بنگرید. لایحه حمایت از مالکیت فکری، اعلام وصول در جلسه علنی شماره ۲۷۹، تاریخ ۱۳۹۳/۱۰/۱۷، شماره ثبت ۵۴۱).

۱۰-۳. موسیقی و فیلم‌ها

آی‌تیونز و سایر موارد مشابه، تنها دسترسی برای دانلود موسیقی و فیلم را آزاد گذاشته‌اند و آن‌ها را به کاربر نفروخته‌اند و فایل‌های موسیقی ممکن است مشمول محدودیت‌های مدیریت حقوق دیجیتال^۲ باشند یا آن‌که مشمول آن محدودیت‌ها نباشند. حتی اگر فایل‌ها مشمول محدودیت‌های مدیریت حقوق دیجیتال هم نباشند وصی نمی‌تواند آن‌ها را کپی کند، زیرا کپی کردن، مخالف قوانین کپی رایت است (.....). در ایران شبکه‌هایی که دسترسی به فیلم و موسیقی را برای کاربران با دریافت مبلغی پول به نحو گسترده فراهم کنند وجود ندارند و مقرراتی نیز در این مورد وجود ندارد؛ اما در صورت فراهم شدن چنین شبکه‌هایی باید حقوق مالکیت فکری این آثار رعایت شود.

1.....

2.....

۱۰-۴. بازی‌ها^۱

در برخی بازی‌ها، بازیگر حقوق مالی ای را همچون افزایش اعتبار یا دادن کالاهای واقعی که ارزش جهانی دارد، را پرداخت می‌کند. برای مثال، جنگ‌افزارهای جادویی در بازی جهان وارکرانت^۲ یا جهان جنگ‌پیشه، که به‌عنوان محبوب‌ترین بازی براساس نظر کاربران ثبت شده و در کتاب رکوردهای گینس نیز ثبت گردیده است؛ این چنین است. برای برخی بازی‌ها باید پیش‌پرداخت آنلاین در حساب سازندگان واریز شود. سازندگان هرگاه بخواهند می‌توانند بازمانده پول خود را که هنوز مصرف نشده است دریافت کنند یا آن را به کاربران دیگر انتقال دهند. در شروط این بازی‌ها اعلام نشده است که اگر کاربر بپذیرد چه اتفاقی رخ می‌دهد؛ اما به نظر می‌رسد وصی یا موصی‌له حق آن را دارد که انصراف دهد و بازمانده پول را دریافت کند. چنانچه متوفی نام کاربری و رمز عبور خود را به موصی‌له یا وصی اعلام کرده باشد آن‌ها می‌توانند بازی را به دیگری واگذار کنند یا آن را بفروشند و اگر هم نام کاربری و رمز عبور خود را به جا نگذاشته باشد، موصی‌له یا وصی می‌توانند به ارائه‌دهندگان بازی‌ها مراجعه و دسترسی دوباره به این نوع از اموال دیجیتالی را درخواست کنند (.....). در ایران هرچند اصل نرم‌افزارهای رایانه‌ای مورد حمایت هستند (قانون حمایت از حقوق پدید آورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای (۱۳۷۹) و نرم‌افزارهای مورد حمایت در حکم اموال معرفی شده‌اند (تبصره یک ماده ۲ لایحه حمایت از مالکیت فکری) اما با توجه به رواج بازی‌های رایانه‌ای و فروش اکانت آن‌ها توسط کاربران و به‌ویژه توسط نوجوانان و جوانان و در برخی موارد سوءاستفاده‌های کاربران، شایسته است که قوانین در این باره به‌صراحت تعیین موضع کنند که اکانت بازی‌های رایانه‌ای، به‌ویژه اگر بازی رایانه‌ای محصول میهنی باشد پس از مرگ چه وضعیتی می‌یابد؟

۱.....

۲.....

۱۰-۵. عکس‌های دیجیتالی

در بسیاری از وصیتنامه‌ها، عکس‌های دیجیتالی به طور ویژه در وصیتنامه مورد اشاره قرار نمی‌گیرند و معمولاً مورد استفاده داخلی و خانوادگی قرار می‌گیرند. چنانچه به وصی دستور داده شده باشد آن را میان ذینفعان خاصی توزیع کند وی باید از آن کپی تهیه کرده، برای تمام اشخاص مورد نظر بفرستد.

شبکه‌های خدمات‌دهی اشتراک‌گذاری و ذخیره آنلاین عکس، سیاست‌هایی در جهت دستیابی به عکس‌ها بعد از مرگ دارند. سرویس‌دهنده فلیکر^۱ که یک شبکه اجتماعی و در مالکیت یاهو برای ویدئو و به‌ویژه برای عکس‌هاست غیرقابل انتقال است و با فوت، همه حقوق دارنده حساب کاربری از بین می‌رود و نیز در پیکاسا^۲ که ابزاری برای مشاهده، منظم کردن و ویرایش عکس‌های دیجیتالی و در مالکیت گوگل است، پس از مرگ دارنده حساب کاربری، حقوق حاکم بر آن همانند ایمیل است (.....).

۱۰-۶. شبکه‌های اجتماعی

با این‌که بسیاری از بازماندگان به جهت حفظ یاد و خاطره متوفی و بزرگداشت وی در پی آن هستند که به حساب کاربری متوفی جهت ادامه زندگی دیجیتالی وی دسترسی داشته باشند و با این‌که بزرگداشت متوفی، مفهوم جدیدی نیست و تمام جوامع بشری، سنت‌هایی در نیکوداشت یاد و خاطره درگذشتگان خود دارند اما باید توجه داشت که افراد حتی پس از مرگ خود نیز دارای حق حریم خصوصی هستند (.....). و شناسایی این موضوع به‌عنوان یک «حق»، بهترین راه حمایت از حریم خصوصی متوفی پس از مرگ است (.....).

۱.....

۲.....

شبکه‌های اجتماعی، تحت تأثیر همین باور همگی در این راه گام برداشته‌اند که دسترسی وصی یا هر نوع نماینده دیگر کاربر را محدود کنند. فیس بوک^۱ اجازه انتقال حساب کاربری و دسترسی به وصی را نمی‌دهد مگر آن‌که صراحتاً اجازه انتقال توسط متوفی ذکر شده باشد. چنانچه کلمه کاربری و رمز عبور فیس بوک به دست وصی بیفتد او می‌تواند عکس‌ها و مخاطبان و چیزهای با ارزش متوفی را به دست آورد و این خلاف حریم خصوص اشخاص است. توئیتر^۲ و لینکد این^۳ فرایندی را طراحی کرده‌اند که با فوت، حساب کاربری غیرفعال می‌شود. و گوگل پلاس^۴ همانند ایمیل رفتار می‌کند. در ایران علیرغم رواج شبکه‌های اجتماعی قوانین و مقرراتی در باره آن‌ها وجود ندارد.

۷-۱۰- دامنه‌ها^۵

نام دامنه‌ها بخش مهمی از اموال دیجیتالی هستند. این نام‌ها تا میلیون‌ها دلار ارزش دارند و پرونده‌های مختلفی در محاکم در خصوص نام دامنه‌ها مطرح شده است. چنانچه متوفی، مالک یک دامنه اینترنتی باشد وصی باید آن را در لیست تحریر ترکه وارد کند. معمولاً دفاتر ثبت دامنه‌های اینترنتی، امکان واگذاری دامنه‌ها را به وصی فراهم می‌کنند که وصی نیز می‌تواند خود استفاده کند یا آن را بفروشد. (.....) در ایران نخستین بار در سال ۱۳۸۲ در قانون تجارت الکترونیکی در مورد دامنه‌ها مقرر شد که استفاده از نام دامنه که موجب فریب یا مشتبه شدن طرف به اصالت کالا و خدمات شود ممنوع (ماده ۶۶) و متخلف به یک تا سه سال حبس و جزای نقدی از بیست میلیون ریال تا یک صد میلیون ریال محکوم خواهد شد (ماده ۷۶) و برابر شق «ب» بند ۹ ماده ۶ اساسنامه سازمان تنظیم مقررات و ارتباطات

۱.....

۲.....

۳.....

۴.....

۵.....

رادیویی مصوب ۱۳۸۸/۹/۲۲ (تأیید ۱۳۸۸/۱۰/۸ شورای نگهبان) نامگذاری دامنه‌ها از وظایف سازمان یاد شده دانسته شد؛ ولی درخصوص واگذاری نام دامنه‌ها پس از حیات علیرغم اهمیت و ارزش مالی آن‌ها و نحوه دسترسی وصی یا ورثه به آن‌ها مقررهای وجود ندارد.

۱۰-۸. پول‌های دیجیتالی (الکترونیکی)^۱

معمولاً ارائه‌دهندگان خدمات پول‌های الکترونیکی، قواعد ویژه خود را برای انتقال حساب کاربری با مرگ دارند. بیت کوئین^۲ یکی از معروف‌ترین ارائه‌دهندگان پول‌های دیجیتالی است. کاربران باید نرم‌افزار ... را بر روی رایانه یا تلفن همراه خود نصب کنند. این نرم‌افزار، ته‌مانده حساب را محاسبه، رمزگذاری و بر روی وسیله رایانه یا تلفن همراه نگهداری می‌کند. پس از این‌که پول^۳ توسط نرم‌افزار به حساب کیف پول الکترونیکی واریز شد این پول قابل انتقال به سایر اشخاص عضو این کیف پول الکترونیکی بیت کوئین است. وصی یا موصی‌له باید دقت داشته باشند که آیا متوفی عضو بیت کوئین است یا خیر، و اگر عضو است، این کیف پول الکترونیکی در صورت داشتن موجودی، به وی منتقل می‌شود (.....).

۱۱. نتیجه

اموال دیجیتالی که گروه جدیدی از اموال هستند و محصول دنیای رو به رشد اینترنت به شمار می‌روند، شامل تمامی متصرفات الکترونیکی است که شخصی ممکن است داشته باشد، مانند ایمیل، عکس، ویدئو، توئیت، متن، آهنگ، کتاب‌های الکترونیکی و حساب کاربری‌های آنلاین نظیر، فیس بوک، نام دامنه‌ها و پول‌های الکترونیکی.

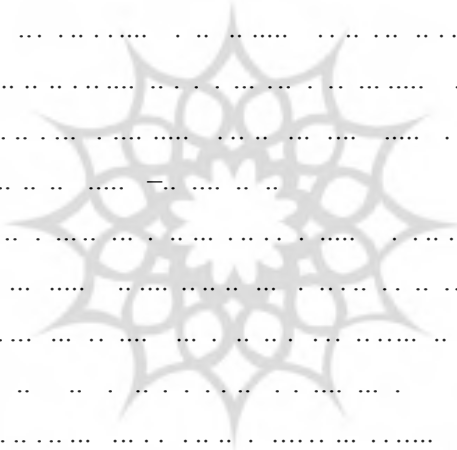
۱.....

۲.....

۳.....

برخی از این اموال جنبه عاطفی دارند و خانواده و دوستان متوفی تلاش دارند جهت حفظ یاد و خاطره متوفی به آن دسترسی داشته باشند و آن‌ها را باقی نگه دارند؛ همانند ایمیل‌ها و حساب‌های کاربری اشخاص در شبکه‌های اجتماعی. اما این به معنای نفی ارزش اقتصادی آن‌ها نیست. ایمیل‌های افراد مشهور ممکن است به راحتی به ارزش بالایی قیمتگذاری شوند. کتاب‌ها، فیلم‌ها و عکس‌های دیجیتالی ارزش اقتصادی فراوانی دارند. نام دامنه‌ها که یک نوع از اموال دیجیتالی هستند ممکن است میلیون‌ها دلار ارزش داشته باشند. بنابراین نظام حقوقی باید درخصوص گستره تعریف اموال بازنگری جدیدی داشته باشد تا با لحاظ جنبه‌های اجتماعی و عاطفی و اقتصادی این اموال، در نهایت این اموال به رشد و شکوفایی اقتصاد جامعه کمک کند. در آمریکا هنوز دولت فدرال قانونی درخصوص این اموال به تصویب نرسانده است. تنها کمیسیون یکسان‌سازی حقوق آمریکا پیشنهاد قانون متحدالشکل دسترسی متولی به اموال دیجیتالی (۲۰۱۵) را داده است که تاکنون تصویب نشده است. اما در پی مطرح شدن دعاوی در این باره ۱۹ ایالت آمریکا تاکنون قانونی در این باره گذرانده‌اند تا اطمینان یابند که این اموال قابل انتقال به ورثه یا موصی‌له هستند؛ زیرا عموماً در قرارداد میان ارائه‌دهندگان خدمات اموال دیجیتال و کاربر شرط غیر قابل واگذاری این اموال برای بعد از مرگ گنجانده شده است که مخالف نظم عمومی جامعه و توسعه اقتصادی است. هر گونه دسترسی به برخی از این اموال (همانند ایمیل و شبکه‌های اجتماعی) باید با لحاظ حفظ حریم خصوصی اشخاص متوفی باشد و نباید دقیقاً رفتاری مشابه اموال مادی برای بعد از مرگ با آن داشت.

در ایران قوانین و مقرراتی درخصوص اموال دیجیتالی وجود ندارد و هر گونه مقررات‌گذاری در این خصوص می‌تواند با تجربه کشورهای کانادا و به‌ویژه آمریکا صورت گیرد؛ به طوری که ضمن لحاظ مصالح اجتماعی، منافع فردی نیز به خوبی مورد لحاظ قرار گیرد. پیشنهاد می‌شود که در لایحه حمایت از مالکیت فکری که اکنون در کمیسیون قضایی مجلس در حال بررسی است این امر ملحوظ گردد به

KAN. B. ASS'N 3333..

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

.kkkk Lirrrr ie “Die Hrr”

Acts..

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

Cases law:

پروفیسر شہناز گل خان
پرنسپل جامعہ اسلامیہ اسلامیہ
پرنسپل جامعہ اسلامیہ اسلامیہ

پروفیسر شہناز گل خان
پرنسپل جامعہ اسلامیہ اسلامیہ